

Sygn. akt I ACa 955/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 lutego 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący :	SSA Małgorzata Wołczańska (spr.)
Sędziowie :	SA Anna Bohdziewicz SA Joanna Naczyńska
Protokolant :	Małgorzata Korszun

po rozpoznaniu w dniu 11 lutego 2016 r. w Katowicach

na rozprawie

sprawy z powództwa E. N.

przeciwko G. Ś.

o zachowek

na skutek apelacji pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Bielsku-Białej

z dnia 12 lutego 2015 r., sygn. akt I C 126/14,

1) oddala apelację;

2) zasądza od pozwanej na rzecz powódki 2 214 (dwa tysiące dwieście czternaście) złotych, w tym 414 (czterysta czternaście) złotych podatku od towarów i usług tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

SSA Joanna Naczyńska	SSA Małgorzata Wołczańska	SSA Anna Bohdziewicz
----------------------	---------------------------	----------------------

Sygn. akt I ACa 955/15

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w Bielsku- Białej zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 48 800 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 12 lutego 2015r., umorzył postępowanie co do kwoty 52 145 zł, oddalił powództwo w pozostałej części oraz orzekł o kosztach procesu.

Sąd Okręgowy ustalił, iż małżonkowie E. B. i R. B., rodzice stron w latach 60 nabyli razem z matką E. B., S. G. nieruchomość rolną. Z uwagi na istniejący konflikt, nieruchomość została podzielona na drodze sądowej i jedną część otrzymała S. G., a drugą część małżonkowie B. S. G. swoją część nieruchomości zapisała w testamencie powódce. W dniu 20 kwietnia 1998r. została zawarta przed notariuszem D. R. umowa, na podstawie której małżonkowie R. B. i E. B. darowali pozwanej G. Ś. część gospodarstwa rolnego stanowiącą niezabudowaną nieruchomość obj. KW nr (...) S.. Darczyńcy w § (...) aktu notarialnego zawarli oświadczenie, że darowana nieruchomość będzie stanowić majątek wspólny pozwanej i jej małżonka R. Ś.. Tym samym aktem notarialnym darczyńcy poczynili darowiznę pozostałej części nieruchomości, obejmującą lokal mieszkalny, na rzecz wnuczek M. Ś. i małoletniej E. Ś. z równoczesnym ustanowieniem nieodpłatnego dożywotniego prawa użytkowania powyższego lokalu mieszkalnego. Nieruchomość ta w miejscowym planie zagospodarowania Miasta B. przeznaczona była na cele handlu i usług. W dniu (...) E. B. zmarła. Spadek po niej na podstawie ustawy nabyli mąż R. B., powódka E. N. i pozwana G. Ś. po 1/3 udziału. Nieruchomość stanowiąca przedmiot darowizny obejmuje działki numer (...) (obecnie (...)), ma urządzoną księgę wieczystą numer (...). Część nieruchomości została przez pozwaną sprzedana. Działka nr (...) o powierzchni 0,7149 ha to nieruchomość gruntowa niezabudowana o przeznaczeniu pod zabudowę usługową. Działka nie jest ogrodzona, nie jest zagospodarowana, porośnięta jedynie trawą, nie posiada dostępu do drogi publicznej. Nad południowo - zachodnim fragmentem działki przebiega napowietrzna linia wysokiego napięcia. Działka nr (...) o powierzchni 0,2834 ha to nieruchomość gruntowa niezabudowana o przeznaczeniu pod zabudowę mieszkaniową. Działka jest ogrodzona płotem siatkowym, porośnięta drzewami owocowymi oraz trawą. Dojazd do działki realizowany jest od strony zachodniej drogą o nawierzchni asfaltowej. Obie działki leżą w terenie uzbromionym. Nieruchomość objęta była planem zagospodarowania przestrzennego – dla działki (...) to tereny usługowe, dla działki (...) tereny zabudowy mieszkaniowej. Wartość nieruchomości według cen aktualnych wynosi 1 171 200 zł. Biegły dokonując wyceny wziął pod uwagę biegnące skrajem nieruchomości linie energetyczne i przyjął cenę 100 zł za m⁽²⁾ porównując nieruchomości podobne. Z uwagi na brak wytyczenia w terenie granic działek powierzchnia została przyjęta na podstawie wypisu z rejestru gruntów.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy powołując art. 991 k.c. wskazał, że zstępnym oraz małżonkowi spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku na podstawie ustawy należy się zachówek w wysokości połowy udziału,

a w sytuacji gdy uprawniony jest trwale niezdolny do pracy 2/3 udziału jaki by mu przypadł. W dalszej części Sąd podał, że E. B. nie pozostawiła testamentu, dziedziczenie po zmarłej nastąpiło na podstawie ustawy (art. 926 § 2 k.c.). Powołani do spadku zostali jej małżonek, powódka i pozwana. Pozwana jest spadkobiercą ustawowym, jest jednak zobowiązana do zapłaty zachowku, gdyż po wykonaniu darowizny nieruchomości na jej rzecz przez E. B. nie pozostał żaden majątek spadkowy. Sąd Okręgowy przyjął, że podstawą do obliczenia zachowku jest wartość darowanej nieruchomości według stanu z chwili jej dokonania i cen z chwili ustalenia zachowku (art. 995 k.c.). Sąd wskazał, że darowana pozwanej nieruchomość ma obecnie wartość 1 171 200 zł i tę sumę Sąd przyjął za podstawę wyliczenia zachowku, wziął przy tym pod uwagę, że rodzice stron darowali nieruchomość wchodzącą w skład ich majątku wspólnego. E. B. darowała więc pozwanej 1/2 nieruchomości o wartości 585 600 zł. Sąd Okręgowy zaznaczył, iż darowizna była dokonana na rzecz obojga małżonków Ś., a w sytuacji, gdy spadkobierca uczynił darowiznę na rzecz uprawnionego do zachowku i na rzecz jego małżonka z zastrzeżeniem, że przedmiot darowizny wejdzie do majątku wspólnego obdarowanych, na należny uprawnionemu zachówek zaliczeniu podlega tylko wartość połowy przedmiotu darowizny. Tym samym, w ocenie Sądu Okręgowego, darowizna na rzecz pozwanej ma wartość 292 800 zł (1/2 z 585 600 zł), zaś udział spadkowy powódki wynosi 1/3 wartości spadku – 97 600 zł. Sąd biorąc pod uwagę, że powódka nie jest trwale niezdolna do pracy uznał zatem, iż należny jej zachówek wyniósł 1/2 udziału w spadku czyli 48 800 zł i taką kwotę Sąd Okręgowy na rzecz powódki zasądził od pozwanej. Odsetki Sąd zasądził od daty wyrokowania podając, że skoro ustalenie wartości spadku w celu określenia zachowku następuje według cen z chwili orzekania o zachowku, to dopiero z tym momentem roszczenie o zapłatę staje się wymagalne. Sąd dodał nadto, iż

nie znalazł podstaw do zastosowania w sprawie art. 5 k.c. Wskazał, iż argument pozwanej, że powódka otrzymała od babci część nieruchomości, i tym samym nie należy jej się udział w spadku po matce, nie może zasługiwać na aprobatę. Sąd podkreślił, iż celem instytucji zachowku jest ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny wymienionych w art. 991 § 1 k.c. przez zapewnienie im roszczenia pieniężnego odpowiadającego określonej wartości w spadku, nawet wbrew woli spadkodawcy. Zstępny ma więc prawo do części majątku po rodzicu i tylko wyjątkowe okoliczności mogłyby być podstawą do pozbawienia go tego prawa. Za takie nie może być uznane dziedziczenie przez powódkę majątku po babci.

Na podstawie art. 355 §1 k.p.c. Sąd Okręgowy umorzył postępowanie co do kwoty 52 145 zł, gdyż w tej części powódka cofnęła pozew. O kosztach orzekł Sąd na podstawie art. 100 k.p.c. stosunkowo je rozdzielając. Orzekł Sąd również o nieuiszczonych kosztach sądowych oraz nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu.

W apelacji powódka domagała się zmiany zaskarżonego wyroku przez oddalenie powództwa w całości ewentualnie wnosila o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania. Skarżąca zarzuciła naruszenie prawa materialnego, mające istotny wpływ na treść rozstrzygnięcia, a to art. 5 k.c. przez przyjęcie, że nie zachodzą podstawy do jego zastosowania podczas, gdy z ustalonego w sprawie stanu faktycznego wynika wniosek przeciwny.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja nie jest uzasadniona, gdyż zaskarżony wyrok jest prawidłowy. Skarżąca zawarła w apelacji jedynie zarzut naruszenia prawa materialnego, a to art. 5 k.c., który jej zdaniem winien mieć zastosowanie w niniejszej sprawie i prowadzić do oddalenia powództwa. Tym samym powódka nie kwestionuje dokonanych przez Sąd Okręgowy istotnych dla rozstrzygnięcia ustaleń faktycznych. Sąd Apelacyjny bez zbędnego powielania przyjmuje zatem za własne dokonane przez Sąd I instancji ustalenia. Stwierdzić też należy, iż w pełni zasadnie zastosował Sąd Okręgowy przywołane w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia przepisy prawa materialnego, w tym trafnie uznał, że nie zachodzą podstawy do zastosowania art. 5 k.c.

Przepis art. 5 k.c. stanowi, iż nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno – gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony. Jak słusznie uznał Sąd Okręgowy w sprawach o zachowek nie jest, co do zasady, wyłączone zastosowanie art. 5 k.c. Niemniej nie ulega wątpliwości, że zakres zastosowania tego przepisu powinien być wąski, gdyż ocena sądu, czy żądanie zapłaty sumy odpowiadającej wysokości zachowku stanowi nadużycie prawa podmiotowego, nie powinna pomijać, że prawa osoby uprawnionej do zachowku służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkobierca ma wobec swoich najbliższych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2004r., IV CK 215/03, PiP 2006/6/111). Pozbawienie prawa do zachowku (czy też jego obniżenie) może mieć zatem miejsce w wypadkach zupełnie wyjątkowych. Przyjmuje się, iż ewentualne ograniczenie prawa do zachowku powinno wynikać z okoliczności leżących po stronie uprawnionego, jego zachowania się w stosunku do spadkodawcy. Z reguły również sytuacja majątkowa zobowiązanego do zapłaty zachowku nie powinna być podstawą do ograniczenia zachowku, chyba że wykonanie uprawnienia do zachowku doprowadziłoby zobowiązanego do niedostatku. Zastosowanie art. 5 k.c. do instytucji zachowku ograniczyć więc należy do szczególnych sytuacji tj. związanych z rażącym zachowaniem uprawnionego względem spadkodawcy bądź niezwykle trudnej kondycji materialnej i życiowej zobowiązanego do zachowku. Taka sytuacja nie ma jednak miejsca w niniejszym procesie.

Nie może uwolnić pozwaną od zapłaty zachowku na rzecz siostry fakt, iż ta ostatnia została powołana do spadku po babci stron – S. G.. Nie jest bowiem tak jak utrzymuje apelacja, że powódka została spadkobierczynią S. G. w wyniku porozumienia rodzinnego, które obejmowało także (oprócz rozdysponowania przez babcię stron swoim majątkiem na rzecz powódki) dokonanie przez rodziców stron darowizny należącej do nich nieruchomości na rzecz pozwanej. Rodzice pozwanej i S. G. byli skonfliktowani, prowadzili wieloletni spór sądowy, nawet ze sobą nie rozmawiali (por. zeznania świadka R. B. – ojca stron, k.73). Natomiast powołanie do dziedziczenia powódki S. G. uzasadniła nałożeniem

na nią polecenia opieki nad swoją chorą córką J. G.(por. testament notarialny – k.78). Przeczy to tezie skarżącej o uzgodnieniach rodzinnych. Ewentualne zastosowanie art. 5 k.c. wchodziłoby, zdaniem Sądu Apelacyjnego, w rachubę tylko wówczas gdyby istotnie rodzice powódki oraz ich babcia - S. G. takie porozumienie co do rozporządzeń majątkowych na rzecz swoich zstępnych zawarli. Wyłącznie wola spadkodawczyni(matki powódki) i jej męża jest jednak nie wystarczająca, aby mówić o porozumieniu rodzinnym, obejmującym rozdysponowanie majątkiem przez babcię stron oraz spadkodawczynię(i jej męża). Czynności związane ze sporządzeniem testamentu oraz darowizny, tak S. G. jak i rodzice stron dokonywali niezależnie od siebie. Stąd jeszcze raz należy podkreślić, że nie może być mowy o porozumieniu rodzinnym, które zakładałby, iż powódka otrzyma spadek po babci, a pozwana darowiznę od rodziców. Okoliczność ta nie pozwala więc na podzielenie stanowiska pozwanej co do konieczności udzielenia jej ochrony prawnej w oparciu o art. 5 k.c.

Nie sposób także podzielić zarzutów skarżącej, że zachówek winien - w świetle zasad współżycia społecznego - ulec redukcji z uwagi na jego wysokość. Zarzut ten zresztą nie został w żaden sposób uzasadniony, co zwalnia Sąd Apelacyjny od dalszych rozważań w tym przedmiocie.

Nadmienić jeszcze należy, iż wnioski złożone na rozprawie apelacyjnej zostały oddalone(dotyczące nakładów poniesionych przez pozwaną na przedmiot darowizny) jako spóźnione – art. 381 k.p.c.

Z podanych przyczyn apelacja podlegała oddaleniu z mocy art. 385 k.p.c., o kosztach postępowania apelacyjnego orzekając zgodnie z art. 98 k.p.c. w zw. z art. 108 § 1 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c., nie znajdując uzasadnionych podstaw do zastosowania art. 102 k.p.c.

SSA Joanna Naczyńska SSA Małgorzata Wołczańska SSA Anna Bohdziewicz